

ՍԱՌԻԴԱԿԱՆ ԿՐՈՆԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏԻ
ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ «2030 ՏԵՍԱԿԱՆԻ»
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Արա Մաթևոսյան

ԵՊՀ Արաբագիտության ամբիոն, ասպիրանտ
ara.matevosyan@ysumail.am

Քանայի բառեր՝ Հեղինակավոր գիտնականների խորհուրդ, գերազույն մուֆթի, վահաբականություն, սաուդցի կանայք, ժամանցի սաուդական գլխավոր մարմին, Մուհամմադ բըն Սալման:

2015թ.-ից սկսած Սաուդյան Արաբիայի համընդգրկուն զարգացմանն ուղղված վերափոխումների աննախադեպ ծրագիրը, որը ստացավ «Սաուդյան Արաբիա 2030 տեսլական» անվանումը, դարձավ Սաուդյան Արաբիայի հիմնադիր Աբդ ալ-Ազիզ ալ-Սաուդից սերող արքայազնների նոր երիտասարդ սերնդի արտաքին և ներքին քաղաքականության անկյունաքարը:

Ծրագրի մասին մանրամասներն առաջին անգամ հրապարակվեցին 2016թ. ապրիլի 25-ին թագաժառանգի փոխանորդ, տնտեսական հարցերով և զարգացման խորհրդի նախագահ, պաշտպանության նախարար, իսկ այնուհետև թագաժառանգ Մուհամմադ բըն Սալմանի կողմից¹:

Ծրագիրը նպատակ ունի դիվերսիֆիկացնել Սաուդյան Արաբիայի տնտեսությունը՝ կրճատելով պետության կախվածությունը նավթից, զարկ տալով արդյունաբերությանը, զարգացնելով հանրային հատվածի ծառայությունները՝ առողջապահություն, կրթություն, ենթակառուցվածքներ,

¹ <https://bit.ly/2XnSy59> "النص الكامل لإعلان الرؤية السعودية 2030، الشرق الأوسط،

ժամանցային տնտեսություն, զբոսաշրջություն՝ ներգրավելով արտաքին ահռելի ներդրումներ և այլն²:

Ծրագրի իրագործման ճանապարհին ոլորտային ցանկացած փոփոխության կիզակետում հայտնվում է հենց այդ շրջանակներում գործունեություն ծավալող հասարակության յուրաքանչյուր շերտ:

Սաուդական իսլամական կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականները՝ ալիմներն ու ֆակիհները նույնպես անմիջական ազդեցություն կրեցին «2030 տեսլականի» շրջանակներում իրականացվող վերափոխումներից, ինչպես նաև արձագանքեցին դրանց:

Հարկ է նշել, որ սաուդական ալիմների դեռևս 18-րդ դարում Մուհամմադ իբն Սաուդի և Մուհամմադ իբն Աբդ ալ-Վահհաբի միջև կնքված դաշինքի շրջանակներում դիտարկվել է որպես կարևոր գործընկեր Արաբական թերակղզու տարածքում ձևավորված տարբեր կազմավորումների կառավարման համակարգում:

Սաուդյան Արաբիայի Թագավորության ձևավորումից հետո նույնպես կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականները շարունակել են ազդեցիկ դեր ունենալ պետության կառավարման գործերում. նրանց հետ էր համաձայնեցվում կյանքի և գործունեության բոլոր ոլորտներին առնչվող հարցերը, քանի որ իրենք էին վկայում այս կամ այն օրենքի, որոշման կամ գործողության համապատասխանությունը կամ չհամապատասխանելը սուննիական իսլամի հանրալիական մազհաբի Մուհամմադ իբն Աբդ ալ-Վահհաբի մեկնաբանությամբ ամրագրված նորմերին:

² <https://vision2030.gov.sa/ar/media-center> رؤية 2030 للمملكة العربية السعودية، المركز الإعلامي،

Սառույցյան Արաբիայի այլմների և ֆակիհների էլիտան կազմում են գերագույն մուֆթին և թագավորի կողմից նշանակվող Կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների հեղինակավոր մարմինը, իսկ ալ-Շեյխ ընտանիքը, որը սերում է Մուհամմադ իբն Աբդ ալ-Վահհաբից, հատուկ արտոնյալ դիրք է զբաղեցնում պետության կառավարման որոշակի բնագավառներում:

Շուրջ 80 տարի թագավորության հիմնադիր Աբդ ալ-Ազիզ ալ-Սաուդը և նրա հաջորդները կենտրոնացնում էին պետության գաղափարախոսություն հռչակված վահաբականությունը՝ որպես իշխանության գործիք և օրինականության աղբյուր՝ իրենց ենթարկելով Արաբական թերակղզու բազմատարր բնակչությանը:

Սառույցյան կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականները, հիմնվելով վահաբականության վրա, քարոզում էին թագավորությունում քաղաքական հանդարտություն պահպանելու, մուսուլման կառավարչի դեմ չընդվզելու, չապստամբելու և նրան հնազանդվելու գաղափարը:

Սա քաղաքական աջակցություն էր սառույցյան իշխող վերնախավին՝ մի կողմից դատապարտելով թագավորական ընտանիքի որոշման օրինականության դեմ որևէ ընդվզում, իսկ մյուս կողմից՝ բացառելով իշխող ընտանիքի վարած քաղաքականության նկատմամբ որևէ անհամաձայնություն:

Կրոնաիրավական ոլորտի ազդեցիկ գիտնականների հետ ունեցած փոխշահավետ հարաբերություններից բացի կրոնական ավանդույթի և բարեպաշտության պահպանումը կարևոր էր ալ-Սաուդների իշխանության համար, որն արտացոլված է Սառույցյան Արաբիայի թագավորի պաշտոնական տիտղոսում՝ որպես «երկու սրբավայրերի պահապան»:

Ալ-Սաուդ կառավարող ընտանիքի և կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների միջև համագործակցությունը, սակայն,

միշտ հարթ չի ընթացել: Սաուդյան Արաբիայի տարածքում ամերիկյան զորքերի տեղակայելու կապակցությամբ սաուդական իշխանություններն իրենց որոշումն օրինականորեն ամրապնդելու նպատակով պահանջեցին Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհրդից ֆեթվա արձակել: Խորհուրդը Աբդ ալ-Ազիզ իբն Բազի ղեկավարությամբ սկզբում հրաժարվեց աջակցել կառավարության դիրքորոշմանը, սակայն ճնշումների տակ հաստատեց թագավորի որոշումը³:

Սա հանգեցրեց նրան, որ կրոնաիրավական ոլորտի մի շարք ականավոր գիտնականներ միացան «Սահուա» («Զարթոնք») շարժմանը, որը 1990-ական թթ.-ից սկսեց ի հայտ գալ որպես Սաուդյան Արաբիայում աճող կրոնաքաղաքական շարժում: Ականավոր կրոնագետներ, ինչպիսիք են Սալման ալ-Աուդան և Սաֆար ալ-Հաուալին, սաուդական իշխանություններին մեղադրեցին կեղծ բարեպաշտության մեջ, ինչի արդյունքում 1994թ. Սալման ալ-Աուդան և «Սահուայի» 100 այլ անդամներ ձերբակալվեցին սաուդական վարչակարգի տապալման մեղադրանքով⁴:

Մոհամմադ բըն Սալմանի հռչակած «Սաուդյան Արաբիա 2030 տեսլականը» իր անմիջական ազդեցությունն ունեցավ Սաուդյան Արաբիայում իշխանության հետ համագործակցող կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների վրա: Սաուդյան Արաբիայի զարգացման նոր հայեցակարգում ի տարբերություն նախորդ ժամանակների՝ սկսեց նկատվել կրոնագետների և կրոնական ինստիտուտների դերի անկում:

³ Andrew Hammond, *The Islamic Utopia: The Illusion of Reform in Saudi Arabia*, London: Pluto Press, 2012, p. 76.

⁴ Thomas Hegghammer, *Islamist Violence and Regime Stability in Saudi Arabia*, *International Affairs* 84, no. 4 (2008), p. 704.

2016թ. Սալման թագավորի հրամանով ընդլայնվեց Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհուրդը⁵, որում սաուդական իշխանությունները ներդրեցին սեփական քաղաքական գիծն ուղղորդող ու աջակցող կրոնական ոլորտի ներկայացուցիչների: Խորհրդի ընդլայնման հիմնական նպատակն էր խթանելու «2030 տեսլականի» շրջանակներում հայտարարված աստիճանական սոցիալական, տնտեսական ու քաղաքական գործընթացը և դյուրացնելու սպասվող փոփոխությունների ընթացքը:

Նվազեցվեց «Սաուդական կրոնական ոստիկանական ուժերի» դերը» (الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر هيئة) մարմնի կամ այսպես կոչված : Այս ուժերը նախկինում ապահովում էին իսլամական շարիաթի նորմերի կատարումը . շրջում էին փողոցներով, շուկաներով, հասարակական այլ վայրերով, կանգնեցնում ցանկացած մեկին, ով խախտում էր հիջաբի օգտագործման կանոնները, ձերբակալում էին անբարոյականության, դավաճանության, համասեռամոլության, ինչպես նաև ալկոհոլի օգտագործման մեջ կասկածվող մարդկանց, պարտադրում էին մարդկանց աղոթել, փակում էին շուկաներն աղոթքի ժամանակ, կալանավորում էին նույնիսկ միմյանց հետ շփման մեջ գտնվող, սակայն անմիջական մերձավոր կապ չունեցող անձանց:

«2030 տեսլականի» շրջանակներում հռչակված բարեփոխումները հանգեցրին նրան, որ Ռիյադի փողոցներից դուրս բերվեցին վերոնշյալ ուժերը, նրանց լիազորությունները սահմանափակվեցին և դրվեցին Իսլամական հարցերով նախարարության վերահսկողության ներքո⁶: Սա իր տեսակով

⁵ أمر ملكي بإعادة تكوين هيئة كبار العلماء، أرقام، 2016.12.02.

<https://www.argaam.com/ar/article/articledetail/id/457340>

⁶ عمان على تجميد "هيئة الأمر بالمعروف" في السعودية، العربي الجديد، 12.04.2018. <https://bit.ly/>

եզակի էր Սաուդյան Արաբիայի պատմության մեջ: Իսլամական գործերի նախկին իրավագետ և Twitter-ի հանրային մեկնաբան Շեյխ Աբդ ալ-Ազիզ ալ-Տարիֆին քննադատեց սաուդական իշխանությունների կրոնական այսօրինակ քաղաքականությունը և անմիջապես ձերբակալվեց սաուդական իշխանությունների կողմից⁷:

Սաուդյան Արաբիայում շարիաթի օրենքները պահպանող կրոնական ոստիկանության մարմնի արձակումը և այն Իսլամական հարցերով նախարարության կազմում ընդգրկելը պայմանավորված էր մի շարք հանգամանքներով: «2030 տեսլականի» իրագործման ճանապարհին որպես տնտեսության դիվերսիֆիկացիայի կարևոր ոլորտ Մուհամմադ բըն Սալմանը առաջնահերթություն է դիտարկում օտարերկրյա ներդրումների հոսքը դեպի Սաուդյան Արաբիա: Սաուդյան Արաբիայի թագաժառանգն այս համատեքստում խնդիր ունի վերափոխել պետության կերպարը, բարձրացնել Սաուդյան Արաբիայի միջազգային հեղինակությունը: Սրա հետ մեկտեղ, կրոնական ոստիկանական ուժերի ետ քաշումը նպատակ ունի զարկ տալ նաև Սաուդյան Արաբիայում զբոսաշրջության զարգացմանը: Այս կապակցությամբ սաուդական իշխանությունները 2019թ . սեպտեմբերին հայտարարեցին Սաուդյան Արաբիայի պատմության մեջ առաջին անգամ էլեկտրոնային զբոսաշրջային մուտքի արտոնագրերի տրամադրման մասին⁸: Սրա արդյունքում

⁷ Maayan Groisman, Saudi rulers under fire after arrest of well-known Islamic preacher, The Jerusalem Post, 24.04.2016, <https://www.jpost.com/Middle-East/Saudi-rulers-under-fire-after-arrest-of-well-known-Islamic-preacher-452154>.

⁸ السعودية تبدأ إصدار تأشيرات سياحية للمرة الأولى، العربية، 27 سبتمبر 2019, <https://bit.ly/204NYG1>

10 օրվա ընթացքում շուրջ 24 հազար գրոսաշրջիկ է այցելել Սաուդյան Արաբիա⁹:

Հատկանշական է, որ Մուհամմադ բըն Սալմանի իրականացրած վերափոխումները երկրում արտացոլում են նրա հստակ մտադրությունը՝ չեզոքացնել «2030 տեսլականի» իրականացմանն արգելակող ցանկացած խոչընդոտ:

Այսպիսով, դառնալով Իսլամական հարցերով նախարարությունից կախյալ կառույց՝ Իսլամական շարիաթի օրենքները պահպանող կրոնական ուստիկանական ուժերը զրկվեցին անկախ մարմնի իրենց նախկին կարգավիճակից:

Սաուդյան Արաբիայում հայտարարված վերափոխումների համապարփակ ծրագիրն ընդգկում էր նաև այնպիսի հարցեր, որոնք նախկինում իրարամերժ մթնոլորտ էին ստեղծում սաուդական հասարակության տարբեր շերտերում և որոնց մասին պատկերացումներում կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականներն ունեին հստակ դիրքորոշում: «2030 տեսլականի» հռչակումից հետո սաուդական ալիմների և ֆակիհների ամենաբարձր օղակների՝ այդ հարցերի նկատմամբ արտահայտած նախկին դիրքորոշումները սկսեցին կտրականապես տարբերվել: Խոսքը հատկապես վերաբերում է Սաուդյան Արաբիայում կնոջ ազատություններին, ժամանցային տնտեսության զարգացմանը, տնտեսական մի շարք խնդիրների և այլն:

«2030 տեսլականը» հատուկ ընդգծում էր կնոջ դերը: Հարկ է նշել, որ Սաուդյան Արաբիայում կանայք կազմում են համալսարանական շրջանավարտների 50%-ը, և հասարակության ու տնտեսության զարգացման գործում վերջիններիս մասնակցությունը իշխանական շրջանակների

⁹ السعودية: دخول 24 ألف أجنبي بتأشيرة سياحة خلال 10 أيام، العربية، 07 أكتوبر 2019 <https://bit.ly/2OmeIAE>

կարևորագույն նպատակն էր: Ըստ «2030 տեսլականի»¹⁰ նախատեսվում է մինչև 2030թ. կանանց տնտեսական զբաղվածությունը 22 %-ից հասցնել 30 %-ի¹⁰:

Կնոջ զբաղվածությունը խրախուսելու համար Սաուդյան Արաբիայի իշխանությունները սկսել են զարկ տալ սպորտային համալիրներում կանանց համար նախատեսված մարզադահլիճների բացմանն այն պարագայում, երբ կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականներն անցյալում դեմ էին հանդես գալիս կանանց ֆիզիկական վարժություններ կատարելուն: 2000-ական թթ. կանանց համար նախատեսված որոշ մարզադահլիճներ, որոնց մեծամասնությունը բացվել էին որպես առողջարաններ, փակվեցին, քանի որ կանանց համար նախատեսված մարզադահլիճների համար արտոնություններ չէին տրված¹¹:

Կանանց հասարակական ակտիվությունը խրախուսելու համար հատկապես կարևոր էր «2030 տեսլականի» շրջանակներում կնոջը ավտոմեքենա վարելու իրավունք տրամադրելը:

2017թ. սեպտեմբերին Սալման թագավորը հրամանագիր արձակեց, որով կանանց թույլատրեց մեքենա վարել¹²: Դա Սաուդյան Արաբիայի Թագավորության մեջ աննախադեպ պատմական իրադարձություն էր: Իսկ արդեն 2018թ. հունիսին կանանց տրամադրվեցին առաջին վարորդական վկայականները¹³: Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր

¹⁰ رؤية 2030 للمملكة العربية السعودية، المركز الإعلامي، ص. <https://vision2030.gov.sa/ar/media-center>:39

¹¹ Jane Kinninmont, Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract Austerity and Transformation, Chatham House, July 2017, p. 30, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-07-20-vision-2030-saudi-kinninmont.pdf>

¹² قرار تاريخي يسمح للنساء في السعودية بقيادة السيارة، الشرق الأوسط، <https://bit.ly/2hyg2zZ>:27.09.2017

¹³ احتفاء واسع ببدء قيادة المرأة للسيارة في السعودية، بي بي سي، <https://bbc.in/2VSulfi>:24.06.2018

գիտնականների խորհուրդը, որը Սաուդյան Արաբիայի կրոնական գերագույն մարմինն է, հանդես եկավ թագավորի արձակած հրամանագրի պաշտպանությամբ¹⁴:

«Սաուդական կրոնական ոստիկանական ուժերի» ղեկավար Աբդ ալ-Լատիֆ ալ-Շեյխը հայտարարել էր, որ «կնոջը մեքենա վարելու իրավունք տրամադրելը օգնում է ազատվել օտարերկրյա վարորդներից, և շարիաթով այն արգելելու ոչ մի նշան չկա»¹⁵:

Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհրդի անդամ և թագավորի գրասենյակի խորհրդական Շեյխ Աբդալլահ ալ-Մունիան գտնում է, որ «կնոջ մեքենա վարելը թույլատրված է, և չկա ոչ մի այլ բան՝ դա արգելելու համար»: Նրա հետ նույն կարծիքն է կիսում նաև ավագ կրոնագետների մարմնի մեկ այլ անդամ, թագավորական գրասենյակի խորհրդական Շեյխ Աբդալլահ իբն Մուհամմադ ալ-Մուտլակը: Իսկ շեյխ Աբդալլահ իբն Աբդ ալ-Մուհսին ալ-Թուրքին գտնում է, որ «կնոջ մեքենա վարելը չի հակադրվում Ղուրանին և Սուննային»¹⁶: Կանանց վարորդական վկայականներ տրամադրելու առնչությամբ Իմամ Մուհամմադ իբն Սաուդ իսլամական համալսարանի ղեկավոր, Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհրդի անդամ Սուլեյման իբն Աբդալլահը նշել է, որ այն «դրական, ճիշտ և հաջող որոշում էր»¹⁷:

Հատկանշական է, որ Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհուրդը, որը շտապեց ողջունել Սալման թագավորի որոշումը, 1990թ. ֆեթվա էր արձակել, որով կնոջ մեքենա վարելը համարել էր «իսլամական

¹⁴ <https://bit.ly/3OH7TPE>;27.9.2017, الجزيرة، الحرام حلالا، 27.9.2017

¹⁵ Նույն տեղում:

¹⁶ Նույն տեղում

¹⁷ Նույն տեղում

շարիաթին հակասող երևույթ»¹⁸ : Նույնիսկ թագավորական հրամանագրի արձակումից ամիսներ առաջ Սաուդյան Արաբիայի գլխավոր մուֆթի Աբդ Ալ-Ազիզ Ալ Շեյխը ֆեթվա էր արձակել, որով կանանց ավտոմեքենա վարելը համարել էր «չարի դարպասների բացում»¹⁹:

2017թ. հոկտեմբերի 30-ին «2030 տեսլականում» հռչակված ոլորտային վերափոխումների շրջանակներում Զարգացման ու ծրագրման սաուդական սպորտի մարմինը որոշում ընդունեց թույլատրել սաուդցիներին ընտանիքներով մուտք գործել սպորտային մրցաշարերի մարզադաշտեր սկսած 2018թ.-ից Զիդդայում, Ռիյադում և Դամմամում²⁰ : Սա աննախադեպ էր Սաուդյան Արաբիայի պատմության մեջ նրանով, որ առաջին անգամ պետական մակարդակով թույլատրվեց կանանց մուտք գործել մարզադաշտեր:

Սաուդական հոգևորական շրջանակներում վերոնշյալ հարցի հետ կապված քննարկումները շատ հակասական են եղել: Կասիմ համալսարանի շարիաթի ֆակուլտետի իրավագիտության պրոֆեսոր Խալիդ ալ-Մուսլիհը գտնում էր, որ «ֆուտբոլային խաղերի դիտումը արգելված չէ, եթե դրանից չեն բխում չարիքներ, որոնք կապված են կնոջ պարտականությունների չկատարման, արգելված երևույթների մեջ հայտնվելու, մարմնի մերկ մասերին, խաղացողների միջև ծագած վեճերին հետևելու հետ, և որ կինը պետք է ուշադրություն չդարձնի դրանց վրա»²¹:

¹⁸ Նույն տեղում

¹⁹ Նույն տեղում

²⁰ رد فعل غير متوقع لأميرة سعودية بعد السماح للنساء بدخول الملاعب، Sputnik عربي، 30.10.2017

<https://bit.ly/2lqm97Y>

²¹ حكم مشاهدة النساء لكرة القدم، YouTube، 21.09.2011

<https://www.youtube.com/watch?v=DfdinpF-8bl>

Ում աբ-Կուրա համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմի անդամ, իրավագետ Հաթիմ աբ-Աունի աբ-Շարիֆը գտնում է, որ կանանց ներկայությունը մարզադաշտերում թույլատրելի է այն պայմանով, եթե վերջիններիս համար կան տղամարդկանցից և տեսախցիկներից հեռու առանձին հատկացված տեղեր»²²:

Սաուդյի իսլամական քարոզիչ Մուհամմադ աբ-Արիֆին, որի հետևորդների թիվը Twitter-ում հասնում է շուրջ 20 մլն.²³, կտրականապես դեմ է արտահայտվել կանանց մարզադաշտեր մուտք գործելը թույլ տալու որոշմանը՝ համարելով, որ «կինը պետք է մնա իր տանը և նրան ընդհանրապես վայել չէ հաճախել մարզադաշտեր»²⁴:

Հետաքրքրական է, որ Սաուդյան Արաբիայի Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհուրդը մինչև այժմ ոչ մի ֆեթվա չի արձակել՝ արգելելու կամ խրախուսելու Սաուդական սպորտի մարմնի կողմից ընդունված որոշումը: Եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ Սաուդյան Արաբիայում ցանկացած որոշում մինչև դրա ընդունումն ու հրապարակումը պետք է արժանանա սաուդական ղեկավարության հավանությանն ու ստանա վերջինիս գոհունակությունը, ապա պարզ է դառնում, որ վերոնշյալ որոշումն ամբողջությամբ վայելում է իշխանության աշխարհիկ ու կրոնական շրջանակների վստահությունը:

Կնոջ ազատությունների ընդլայնման տեսանկյունից ուշագրավ էր սաուդական իշխանությունների կողմից պետության թագաժառանգի մակարդակով կանանց հիջաբ և արայա կրելու

²² فتوى تجيز حضور النساء للملاعب ووجوب تخصيص أماكن بعيدة لهن عن الرجال وعدسات الكاميرات،

<https://www.youtube.com/watch?v=6srkWYUQyUA>, 24.03.2012, YouTube

²³ الصفحة الرسمية لـد. محمد العريفي على تويتر، <https://twitter.com/mohamadlarefe?lang=en>

²⁴ الشيخ محمد العريفي: لايجوز دخول النساء للملاعب وسيفتح باب سوء .. حكم دخول النساء لملاعب كرة القدم،

<https://www.youtube.com/watch?v=GMI0GDmXPYY>, 29.10.2019, YouTube

ոչ պարտադիր լինելու մասին հայտարարությունը²⁵ : Այս հայտարարությանը հաջորդեց նաև Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհրդի անդամ Աբդալլահ աբ Մուտլակի հայտարարությունը, որում ասվում էր, որ «իսլամական աշխարհում կանանց 90 %-ը արայա չի կրում և չգիտեն, թե ինչ է այն... արայայով, թե այլ բանով կծածկի նա իրեն, նպատակը ծածկելն է»²⁶:

Սաուդյան Արաբիայում կանանց զբաղվածությունն ու հասարակական ակտիվ գործունեությունը պետական ամենապատասխանատու պաշտոններում խթանելու տեսանկյունից աննախադեպ էր նաև այն, որ Սաուդյան Արաբիան իր պատմության մեջ առաջին անգամ արտերկրում սաուդական դիվանագիտական ներկայացուցչության ղեկավար նշանակեց կին դիվանագետի: 2019թ. փետրվարի 23-ին Սալման թագավորի հրամանագրով Ռիմա բինթ Բանդար աբ Սաուդը նշանակվեց ԱՄՆ-ում Սաուդյան Արաբիայի դեսպան, ով մինչև այդ զբաղեցնում էր Հասարակական սպորտի սաուդական միության նախագահի պաշտոնը²⁷:

Սաուդական իշխանությունները կնոջ ազատությունների ընդլայնման համատեքստում ավելի հեռուն գնացին՝ թույլատրելով 21 և դրանից բարձր տարիք ունեցող կնոջը ճանապարհորդել և անձնագիր ստանալ առանց ընտանիքի

²⁵ محمد بن سلمان: العباءة السوداء ليست شرطا والأهم الحشمة، العربية، 20 مارس 2018،

<https://bit.ly/20220rN>

²⁶ عضو بارز بهيئة كبار العلماء السعودية يعتبر أن المرأة ليست ملزمة بارتداء العباءة، فرانس 24، 10 فبراير

2018، <https://bit.ly/2KyL75J>

²⁷ بعد أن أصبحت أول سفيرة للسعودية.. منصب رياضي جديد لريما بنت بندر، بي بي سي،

<https://cnn.it/2VM94JP>، 2.03.2019

արական սեռի անդամներից որևէ մեկի նախնական համաձայնությամբ²⁸:

Այսպիսով՝ սաուդական կառավարող շրջանակները, բարձրացնելով կնոջ դերը և նրան տալով սոցիալ-հասարակական ու քաղաքական արտոնություններ, միաժամանակ կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների ճնշման և նրանց դերի նվազեցման շնորհիվ կոտրում էին նախկինում ունեցած կարծր դիրքորոշումներն ու «2030 տեսլականի» շրջանակներում կնոջը դիտարկում էին որպես ապագա Սաուդյան Արաբիայի կարևոր հենք:

«2030 տեսլականի» շրջանակներում Սաուդյան Արաբիայում ժամանցային տնտեսությունը խթանելու նպատակով կառավարությունը հիմնել է ժամանցի ընդհանուր մարմին (الهيئة العامة للترفيه)²⁹՝ կազմակերպելու և արտոնելու ժամանցային ու մշակութային միջոցառումները:

Ժամանցային տնտեսության խթանման համար 2017թ. ապրիլին Սաուդյան Արաբիայի թագաժառանգ Մուհամմադ բըն Սալմանը հայտարարեց մայրաքաղաք Ռիյադից հարավ մինչև 2022թ. կառուցել «Ժամանցային քաղաք», որը ներառելու է բաց կենդանաբանական և գրավչությունների այգի՝ կատարելագործված Six Flags ամերիկյան բրենդի կողմից՝ որպես թագավորության ապագա սերնդի հետաքրքրությունները, մշակութային և սոցիալական կարիքները բավարարող կենտրոն³⁰:

²⁸ السعودية تسمح للمرأة بالسفر بدون الحصول على موافقة ولي أمرها، فرنس 24، 2 أغسطس

<https://bit.ly/2r43lQy> 2019

²⁹ الهيئة العامة للترفيه، الموقع الرسمي، <https://www.gea.gov.sa/en/>

³⁰ Sovereign fund to invest in new Saudi entertainment city, Reuters, 8.04.2017, <http://www.reuters.com/article/saudientertainment-six-flags-entmt-idUSL8N1HG04l>

Ժամանցի ընդհանուր մարմնի կողմից կազմակերպված մի շարք միջոցառումների անցկացումը ամերիկյան բազմաթիվ ժամանցային բրենդների էր բերում Սաուդյան Արաբիա՝ ներառյալ WWE ըմբշամարտը և Monster Jam մեքենաների մրցումները³¹: Ամենամեծ հանրային ուշադրություն գրաված միջոցառումներից մեկը, թերևս, 2017թ. փետրվարին Ջիդդայում կայացած Comic Con-ն էր՝ փոփ մշակույթի, կատակերգության և խաղերի միախառնում, որին ներկա էին մոտ 10.000 սաուդցիներ³²: Միաժամանակ, սաուդական մասնավոր ընկերություններից մեկը ծրագրել էր արքայադուստր Նուրայի համալսարան բերել ամերիկացի ռեպեր, դերասան և կատակերգու Մայք Էպսին, սակայն այն չեղարկվեց դրա դեմ Twitter-ում իրականացրած արշավից հետո սաուդական պահպանողականների ջանքերով³³:

Նախկինում Սաուդյան Արաբիայում ժամանցային միջոցառումների ու վայրերի նկատմամբ սաուդական կրոնագետների քննադատությունը շատ սուր բնույթ էր ստանում՝ արտահայտվելով ամենաբարձր մակարդակներով: Սաուդյան Արաբիայի նախկին գլխավոր մուֆթի Շեյխ Աբդ ալ-Ազիզ իբն Բազը³⁴ ֆեթվա էր արձակել, որով մուսուլմաններին արգելվում էր

³¹ Նույն տեղում

³² Paul, K., Comics and music shows in Saudi Arabia draw rebuke from clerics, Reuters, 26.02.2017, <http://www.reuters.com/article/uk-saudi-entertainment-comic-con-idUSKBN16228T>

³³ Fareed, A., Cancellation of Riyadh show leaves some Saudis jubilant, many others upset, Arab News, 12.12.2016, <http://www.arabnews.com/node/1022761/saudi-arabia>

³⁴ Շեյխ Աբդ ալ-Ազիզ իբն Բազը եղել է Սաուդյան Արաբիայի գլխավոր մուֆթին 1992-1999թթ.:

հաճախել կինոթատրոններ այն հիմքով, որ այն խրախուսում է անբարոյականությունը³⁵:

Ժամանցի ընդհանուր մարմնի նախագահը հանդես եկավ հայտարարությամբ՝ նշելով, որ շարիաթի օրենքները պահպանվում են ժամանցային միջոցառումների ժամանակ³⁶: Կրոնաիրավական ոլորտի հեղինակավոր գիտնականների խորհրդի մեկ այլ անդամ՝ Աբդալլահ ալ-Մուսլակը, տեղական ռադիոյով հայտարարել էր, որ ժամանցի ընդհանուր մարմինը պետք է հանրաքվե անցկացնի՝ որոշելու, թե արդյոք համերգներն անհրաժեշտ է արտոնել, թե՛ ոչ³⁷:

2017թ. հունվարին Սաուդյան Արաբիայի գլխավոր մուֆթի Աբդ ալ-Ազիզ Աբդալլա ալ-Շեյխը հայտարարություն տարածեց՝ նախազգուշացնելով կինոթատրոններից և համերգներից բխող բարոյական վտանգների, արժեքների կործանման և սոցիալ-հասարակական ու բարոյաէթիկական առումով արատավոր այլ երևույթների մասին³⁸: Սակայն ընդամենը մեկ տարի անց հեռուստատեսային հաղորդման ժամանակ երաժշտական խնջույքների և կինոթատրոնների վերաբերյալ նրան ուղղված հարցմանն ի պատասխան Սաուդյան Արաբիայի գլխավոր մուֆթին խուսափեց դրանց մասին կարծիք արտահայտել՝ «փառք

³⁵ Jane Kinninmont, *Vision 2030 and Saudi Arabia's Social Contract Austerity and Transformation*, Chatham House, July 2017, p. 29, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2017-07-20-vision-2030-saudi-kinninmont.pdf>

³⁶ ابراهيم الهطلاني، في السعودية فقط حفلات الغناء تفتح أبواب الشر!، Al-Monitor، 20.02.2017 <https://bit.ly/2HU2PyI>

³⁷ Նույն տեղում:

³⁸ مفتي السعودية: الحفلات الغنائية والسينما فساد للأخلاق ومدمرة للقيم ومدعاة لاختلاط الجنسين، بي بي سي عربي، <http://www.bbc.com/arabic/middleeast-38623226>، 14.01.2017

տալով Աստծուն, որ Թագավորությունն ապրում է կայունության և անվտանգության մեջ»³⁹:

Մուհամմադ իբն Սալմանի հռչակած բարեփոխումների համատեքստում առանցքային տեղ է զբաղեցնում նաև սաուդական Արամկոյի արժեթղթերի առաջնային հանրային առաջարկի ներկայացնելը, որի մասին բազմաթիվ հայտարարություններից հետո 2019թ. նոյեմբերին սաուդական իշխանությունները սաուդական ներքին շուկա հանեցին ընկերության 1.5 % արժեթղթերը սահմանափակ ժամանակահատվածով⁴⁰: Սրան անմիջապես հետևեց Արդալլահ ալ-Մուտլակի ֆեթվան առ այն, որ «այն թույլատրելի է և օրինական», և արտահայտեց այն միտքը, որ «նա և իր գործընկերները նույնպես կարող են մասնակցել դրան»⁴¹:

Սաուդական կրոնական իշխանության ամենաբարձր մակարդակով վերոնշյալ հարցերի վերաբերյալ դիրքորոշումների փոփոխությունը, դրանց վերաբերյալ դիրքորոշում չարտահայտելը կամ միանգամայն կողմ արտահայտվելը վկայում է այն մասին, որ Մուհամմադ բըն Սալմանի հռչակած «չափավոր, միջին և աշխարհի առջև բաց իսլամը»⁴² նոր յուրահատուկ նախագիծ է, որտեղ անհնազանդ ձայները լռեցվում են, իսկ քննադատությունները ենթարկվում են հարկադրական հնազանդության⁴³: Սա նշանակում էր, որ սաուդական իշխող

³⁹ استمع الى رد مفتي السعودية الصادم على اقامة حفلة غنائية مختلطة في جدة، 18.03.2019 ، YouTube،

<https://www.youtube.com/watch?v=Req1bDZTXM>

⁴⁰ بأرقام محبطة لـ"بن سلمان".. أرامكو تبدأ الاكتتاب المتعثر، الخليج أونلاين، 17 نوفمبر 2019،

<https://bit.ly/34305qT>

⁴¹ المطلق: الاكتتاب في أرامكو جائز.. وسنشارك فيه، عكاظ، 16 نوفمبر 2019،

<https://bit.ly/2gC6aFh>، 25.10.2019. محمد بن سلمان: نعود إلى الإسلام المعتدل المفتوح، الشرق الأوسط،

⁴³ Madawi al-Rasheed, Salman's 'moderate Islam': A Disneyland for robots, not an open society, Middle East Eye, 27.10.2017, <https://www.middleeasteye.net/opinion/salmans-moderate-islam-disneyland-robots-not-open-society>

վերնախավը շարունակում է օգտագործել կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների էլիտայի ներուժը՝ ծրագրի շրջանակներում հռչակված դրույթները կյանքի կոչելու և օրինական հիմքով ամրապնդելու համար:

Չնայած վերը թվարկված ոլորտներում իրականացված մի շարք վերափոխումների, որոնք առաջին հայացքից ընկալվում են որպես բարեփոխումներ սաուդական հասարակության համար, առկա է նաև հակառակ պատկերը: Սաուդյան Արաբիայում կանանց իրավունքների համար մղվող պայքարում գործունեություն ծավալող անհատները ենթարկվում են սաուդական իշխանությունների կոշտ արձագանքին, ձերբակալվում են ու ենթարկվում են խոշտանգումների⁴⁴:

Արա հետ մեկտեղ, Սաուդյան Արաբիայում մեծ ճնշումների են ենթարկվում «Սահուա» կրոնաքաղաքական շարժման ականավոր գործիչները, մասնավորապես՝ Սալման ալ-Աուդան, որին առաջադրվել է 37 մեղադրանք ահաբեկչությանը աջակցելու մեջ⁴⁵: Կրոնաիրավական ոլորտի շատ գիտնականներ փոխում են իրենց հռետորաբանությունը, որպեսզի իրենց զերծ պահեն իշխանությունների հետապնդումներից: «Սահուա» շարժման գաղափարակիցներից Աուադ ալ-Կարնին, ով աջակցում էր Սալման ալ-Աուդային, 2019 թ. մայիսին ներողություն խնդրեց սաուդական իշխանություններից «Սահուայի» անունից, իր աջակցությունը հայտնեց Մուհամմադ բըն Սալմանի «չափավոր իսլամին» և մեղադրանքներ հնչեցրեց Կատարի հասցեին⁴⁶:

⁴⁴ شاهد: البرلمان الأوروبي يتبنى قرارا يدين اعتقال الناشطات السعوديات، الجزيرة، 14 فبراير 2019،

<https://bit.ly/2qsjC7f>

⁴⁵ تهمة.. محكمة سعودية تطالب بإعدام سلمان العودة، الجزيرة، 4 أغسطس 2018، <https://bit.ly/3713Jjs>

⁴⁶ نشرة الرابعة |عائض القرني: يعتذر باسم الصحوة للمجتمع السعودي، يوتيوب، 7 مايو 2019،

<https://www.youtube.com/watch?v=yR70QJEJRgYQ>

Նման այլևայլ փաստերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Մուհամմադ բըն Սալմանը ներկայումս ցանկանում է տեսնել քաղաքականապես ճնշող իսլամ, որը քրեականացնում է կառավարիչների դեմ ցանկացած անհնազանդություն:

Սաուդյան Արաբիան, որը երկար տարիներ կառավարվում էր Ալ-Սաուդ ընտանիքի արքայազների և կրոնագետների իշխանության միջև եղած հավասարակշռության հիման վրա, ժամանակի ընթացքում զարգացում է ապրել, և կարող ենք ասել, որ վերջին 5 տարիների ընթացքում ուժերի հավասարակշռության նժարը աստիճանաբար սկսել է թեքվել արքայազների կողմը: Այս ամենը Մուհամմադ բըն Սալմանի քաղաքականության արդյունքն է:

Թեև Մուհամմադ բըն Սալմանի քաղաքականությունը նպաստել է իշխանության ներսում հավասարակշռության փոփոխությանը, դա չի նշանակում, որ նա ցանկանում է ամբողջությամբ ազատվել հասարակության վրա կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների ունեցած ազդեցությունից: Մուհամմադ բըն Սալմանի՝ թագաժառանգի պաշտոնը ստանձնելուց հետո նոր բովանադակություն է հաղորդվել սաուդական կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների և իշխանական կառավարող շրջանակների միջև համագործակցությանը:

Սաուդյան Արաբիայի թագաժառանգը միաժամանակ քաջ գիտակցում է, որ նա մի կողմից ունի սաուդական ալիմների և ֆակիհների կարիքը՝ իր իշխանության օրինականությանը և քաղաքականությանը կրոնի տեսանկյունից աջակցելու համար, իսկ մյուս կողմից նա չի ցանկանում, որ նրանք պահպանեն հասարակության վրա ազդեցության և գերիշխանության իրենց կարողությունը: Նա ցանկանում է տեսնել կառույց, որը չունի

հատուկ ինքնիշխանություն, որի իշխանությունը սնվում է սառույդական կառավարող շրջանակներից և, որը իրականացնում է ոչ այլ ինչ, քան կառավարող վարչակարգին անհրաժեշտ աջակցության տրամադրում:

Արա հետ մեկտեղ, Մուհամմադ բըն Սալմանը չի ցանկանում նաև ակնհայտորեն դիտարկվել որպես ապագա թագավոր, ով չի հարգում ավանդույթը: Առավել կարևոր է այն, որ կրոնական նման քաղաքականությունը չաղավաղի «Իսլամի պահապանի» պատկերը, որն ավանդաբար օգտագործվում է որպես ամբողջ իսլամական աշխարհի վրա ազդեցության տարածման միջոց: Դրա շնորհիվ է, օրինակ, որ Իսլամական համագործակցության կազմակերպության, Իսլամական զարգացման բանկի կենտրոնակայանները գտնվում են Ջիդդայում, այլ ոչ թե մուսուլմանական պետության ազդեցիկ մայրաքաղաքում:

Սաուդյան Արաբիայում պետության և կրոնի, կամ ավելի ճիշտ, կրոնական ու աշխարհիկ իշխանությունների միջև միահյուսված հարաբերությունները շատ զգայուն ու խորը արմատավորված են: Այդ դաշինքը խարխուլու ցանկացած փորձ պետք է ենթարկվի բացառիկ, հաշվենկատ հանրային ու մտավոր երկխոսության գործընթացի, որը պետք է առաջ գա որպես հանրային պահանջ, այլ ոչ թե որպես վերից վար պարտադրված որևէ այլ բան⁴⁷: Մուհամադ իբն Սալմանը ներկայումս հաշվենկատ է կրոնական իշխանության նկատմամբ, բայց միաժամանակ մարտահրավեր է Ալ-Սաուդների և Վահհաբի կրոնաիրավական ոլորտի գիտնականների միջև գոյություն ունեցող գործընկերության համար:

⁴⁷ Salman's vision for Saudi Arabia may lead to popular resistance, Middle East Eye, 26.10.2017, <https://www.middleeasteye.net/opinion/salmans-vision-saudi-arabia-may-lead-popular-resistance>

Մուհամմադ բըն Սալմանի՝ իշխանության ղեկը ստանձնելուց ի վեր Սաուդյան Արաբիայում հոգևոր իշխանության ազդեցությունը նվազում է: Սա թույլ է տալիս ենթադրելու, որ Սաուդյան Արաբիայի երիտասարդ թագաժառանգը երկիրը տանում է դեպի այլ ծայրահեղության: Ներկայումս թագավորական հրամանագրերը հնարավորություն են տալիս շրջել հոգևոր իշխանության ստատուս-քվոն՝ պարտադրելով հասարակությանը աշխարհիկություն և հորդորելով նրանց ընդունել այն, ինչ ավանդաբար հոչակվել է օտար արժեք կամ հավատամք:

THE REACTIONS OF THE SAUDI RELIGIOUS SCHOLARS TO THE "SAUDI VISION 2030"

Abstract

Ara Matevosyan

PhD Student, Department of Arabic Studies, YSU

ara.matevosyan@ysuemail.am

Key words: *Council of Senior Scholars, Grand Mufti, Wahhabism, Saudi Women, Saudi General Entertainment Authority, Muhammad bin Salman.*

Since its announcement in 2015, the "Saudi Vision 2030" proclaimed by the crown prince of the Kingdom of Saudi Arabia Muhammad bin Salman as the backbone of the country's internal and external policy, has had its impact on the Saudi religious scholars and clerics defining their new role in the Saudi society.

The role of both religious scholars and institutions has begun to decline in the concept of development of Saudi Arabia. Extending the Council of Senior Scholars and involving supporters of their own political line besides reducing the role of the Committee for the Promotion of Virtue and the Prevention of Vice, the crown prince of Saudi Arabia intended to

neutralize any obstacle preventing the implementation of the "Saudi Vision 2030".

The different views expressed earlier by the Saudi religious scholars on women's freedom, development of entertainment industry in addition to a number of other issues in Saudi Arabia began to differ dramatically.

Muhammad bin Salman's "Moderate Islam" is a politically repressive Islam, where disobedient voices are silenced, critics are subjected to coercive obedience, and any disobedience to rulers is criminalized.

РЕАКЦИЯ САУДОВСКИХ РЕЛИГИОЗНО-ПРАВОВЫХ УЧЕНЫХ НА «ВИДЕНИЕ САУДОВСКОЙ АРАВИИ 2030»

Аннотация

Արա Մաթևոսյան

Аспирант кафедры Арабистики, ЕГУ

ara.matevosyan@ysumail.am

Ключевые слова: *Совет старших ученых, Верховный муфтий, ваххабизм, женщины Саудовской Аравии, Главное управление по развлечениям Саудовской Аравии, Муххамед ибн Салман.*

С 2015 года «Видение 2030», провозглашенное наследником престола Саудовской Аравии Мухаммедом ибн Салманом в качестве основы внутренней и внешней политики страны, оказало влияние также на саудовских религиозно-правовых ученых, определив их новую роль в общественной жизни Саудовской Аравии.

В концепции развития Саудовской Аравии роль религиозных ученых и учреждений начала снижаться в отличии от прежних времен. Расширение Совета старших ученых, привлечение в него сторонников их собственной политической линии, а также снижение роли Комитета по поощрению добродетели и удержанию от порока отражало явное намерение наследника престола Саудовской Аравии

нейтрализовать любые препятствия, мешающие реализации «Видения 2030».

Взгляды, высказанные ранее саудовскими религиозными учеными в отношении свободы женщин, развлечений и ряда других вопросов, начали резко различаться.

«Умеренный Ислам» Мухаммеда ибн Салмана - это политически репрессивный ислам, в котором оглушаются непокорные голоса, критики подвергаются принудительному послушанию, а любое неповиновение правителям криминализируется.